

Smyrna Agorası Mozaikli Yapı Mozaik Döşemi Konservasyon Çalışmaları

Akın ERSOY* – Duygu YOLAÇAN**

Conservation work on the mosaics in the Mosaic Hall in Smyrna Agora

Mosaics found in the Mosaic Hall which is a 5 gallery building located to the west of the West Stoa and south of Bouleuterion and adjacent to both are composed of geometric and floral motifs. There are two phases of mosaics on top of each other inside the building. Mosaics in the Hall are partly preserved but in most areas decays and absence of tessellatum, nucleus and rudus can be seen. Documentation, cleaning, strengthening and in some parts completing the mosaic with original tesserae is done in phases in order to restore and conserve the mosaic. Archaeological digs in the area are proceeding at the same time with the restoration work on the mosaic thanks to the roof temporarily placed over the Mosaic Hall.

Anahtar Kelimeler / Keywords: Smyrna - Agora - Mozaik - Restorasyon - Tessellatum

Mozaikli Yapı, Agora Batı Portiko'nun batı, Bouleuterion'un güney bitişiğinde yer almaktadır. Bouleuterion ile aynı proje çerçevesinde tasarlanıp inşa edildikleri öngörülmektedir (Resim 4). Yapı, Kantar ve Naumann ikilisi tarafından Agora'daki ilk kazılar sırasında kısmen tespit edilmiş ve Mozaikli Salon olarak adlandırılmıştır (Naumann – Kantar 1950, 89-90, Abb. 6). Kazı çalışmaları halen sürdürülen yapının kuzey-güney aksında yaklaşık 35.00/40 m, doğu-batı aksında ise Bouleuterion genişliği ile aynı olmak üzere yaklaşık 30 m olması beklenmektedir. Elde edilen arkeolojik bulgulara göre yapılan plan ve restitüsyon çalışmaları Mozaikli Yapı'nın Batı Portiko'ya her biri yaklaşık 4.05 m genişliğinde olan 3 kapı ile, diğer yandan kuzeyindeki Bouleuterion ile de yine 3 kapı ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Yapının batı ve güney cephelerine ilişkin çözümler ise ileride yapılacak kazı çalışmaları ile açıklığa kavuşacaktır.

Bugün, 35 m uzunluğunda ve 25 m genişliğinde ortaya çıkarılan yapının planının kuzey-güney doğrultusunda uzanan 5 galeriden ibaret olduğu anlaşılmıştır. Doğu ve kuzey duvarlarından anlaşıldığı üzere yapının duvarları devşirme taş bloklar ile kireç harçlı moloz taş birlikte kullanılarak 1.05 m kalınlığında inşa edilmiştir. Çatısının 1. ve 2. Galeriler ile 4. ve 5. Galeriler arasında postamentli ve mermer korint başlıklı granit sütunlarla taşındığı buluntulardan anlaşılmaktadır (Resim 1). 2. ve 3. Galeriler ile 4. ve 3. Galeriler arasında ise taşıyıcı sisteme ilişkin belirgin izlere sahip olunamamıştır. Ancak kireç harçlı tuğla veya moloz taşı, 0.59 m kalınlığında duvarların olması beklenmektedir. Bu galerilerin kazı toprağında ortaya çıkan fresk parçaları bu beklentiyi arttırmaktadır. 2. ve 4. Galerilerin ortadaki 3. Galeri'ye sözü edilen duvarlar üzerindeki bir takım kapılarla açıldığı düşünülmektedir. 3. Galeri'de hiçbir mozaik buluntuya rastlanmaması, mermer taban döşemine sahip olabileceğini gösterir mermer parçaları ve bu parçaları taşıyacak taban harcı izlerine sahip olması nedeniyle galerinin üstünün açık olduğu öngörülmektedir.

Yapının iki evreli mozaik tabana sahip olduğu görülmüştür. Bu durum en iyi 2. Galeri'deki döşeme bulgularından anlaşılmaktadır. 2. Galeri'nin zemin döşeminin büyük bölümü korunmuşsa da güneye doğru olan bölümü Osmanlı Dönemi yapılarına ait foseptik çukurları ile tahrip edilmiştir. Korunan bölümde ise iki evreli mozaik döşem üst üste korunmuş olarak günümüze ulaşabilmiştir (Ersoy-Alatepeli 2011: 16-27).

* Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy, Smyrna Antik Kenti Kazısı Başkanı, DEÜ Edebiyat Fak. Arkeoloji Böl. Tınaztepe Kampüsü Buca/İzmir.
E-mail: akin.ersoy@deu.edu.tr

** Duygu Yolaçan, Konservatör, Smyrna Antik Kenti Kazı Ekibi Üyesi.

Mozaikli Yapı'nın Meclis Yapısı ile birlikte en geç M.S. 7. yüzyılda kullanım dışı kaldığını şimdilik söylemek mümkün görünmektedir. Bazilikal plan özelliği gösteren Mozaikli Yapı'nın fonksiyonuna ilişkin bilgilerimiz sınırlıdır. Ancak Bouleuterion ile birlikte planlanmış olması, siyasi ve idari bir yapı olan Bouleuterion'un bazı fonksiyonlarını Mozaikli Yapı ile paylaştığı şeklinde yorum yapmamızı sağlamaktadır. Varolan buluntular çerçevesinde modellenen bu yapının halen mozaik taban kompozisyonu, plan ve strüktür anlamında sorunları bulunmaktadır.

Resim 1
Mozaikli Yapı'nın Olası Modeli.
1. ve 2. Galeriler

Mozaik Döşemin İlk Ortaya Çıkarılışı

Mozaikli Yapının ilk mozaik buluntuları 1930lu yıllara dayanmaktaydı ve 1950'de yayınlanan bu buluntuların kondisyonunu görmek için 2008 yılında alan tümüyle açılmıştır (Resim 2). Kantar-Naumann ikilisinin yayınında bugün 1. Galeri olarak tanımlanan galeri içinde kalan mozaik'in ilk iki sıra modülüne ulaşılmıştır. Kantar-Naumann'ın yayınında galerinin dekorasyonunun ilk iki sırasının kroki olarak çizildiği görülmekle birlikte korunmuşluk derecesi hakkında fikir edinilememiştir. Ancak söz konusu yayındaki bir detay çizimden yola çıkarak 2008'de ortaya çıkarılan durumundan daha iyi kondisyonda olduğunu öngörmek mümkündür. Çalışmalar sırasında Tessellatumun toprak ile bütünleştiği, tesseraların arasında bitki oluşumunun olduğu görülmüş, tessellatumun büyük ölçüde tahrip olduğu gözlemlenmiştir. Mozaik döşeme bu çalışmalar sırasında daha büyük ölçüde ortaya çıkarılmış ve dört sıralı dekorasyona sahip olduğu da bu çalışmalar sırasında anlaşılmıştır.

Mozaik Döşem Üzerine Yapılan Geçici Koruma Çatısı

İklim koşullarının uygunsuzluğu nedeniyle ortaya çıkarılan mozaik döşemin öncelikle geçici bir koruma çatısı ile örtülerek konservasyon çalışmalarına başlanması düşünülmüş, Koruma Bölge Kurulu'nun onayıyla koruma çatısı

Resim 2
2008'de Ortaya Çıkarılan Mozaikli
Yapı 1. Galeri'ye Ait Mozaik Döşemin
Konservasyon Öncesi Durumu.

Resim 3
Konservasyon Çalışmaları Öncesinde
Kazı Çalışmaları İle Ortaya Çıkarılan
Mozaik Döşeme Üzerine Uygulanan
Koruma Örtüsü Detayları

imalatı yapılmıştır. Gerçek anlamda konservasyon çalışmaları başlayıncaya kadar öncelikle ulaşılan 2008 yılı mozaik döşemin üzerine yüzey temizliğini takiben birkaç kattan oluşan koruma örtüsü uygulanmıştır (Resim 3). Bunun için mozaik üzerindeki bitkilenmeyi engellemek için ot ilacı uygulanmış, ardından yine bitkilenmeyi engellemek üzere ticari adı Bims olan volkanik kum 2 cm kalınlığında örtülmüş, bu örtüyü jeotekstil takip etmiş, son olarak da 10 cm kalınlığında önce kum ardından da çakıl dökülerek koruma örtüsünün fiziksel dayanımı artırılmıştır.

Çatı imalatı ve koruma örtüsünün uygulanmasını takiben hem mozaik döşem bölümler halinde açılıp konservasyonu yapılırken hem de yapıda kazı çalışmaları da sürdürülebilmiştir. Nitekim konservasyon çalışmalarına paralel olarak sürdürülen kazı çalışmaları ile bugün yapının tek bir galeriden değil 5 galeriden oluştuğu ve 30x35 m boyutlarında olduğu tespit edilmiştir. Yapının boyutlarının ve buna paralel olarak mozaik döşemin büyümesi üzerine Koruma Bölge Kurulu'ndan daha büyük bir geçici koruma çatısının imalatı için onay alınmasını gerektirmiştir (Resim 4). Alınan onay ile mozaik tespit edildikçe modüler olarak geçici çatı uygulamasına gidilmiştir.

Mozaik Döşemin Korunmuşluk Durumuna İlişkin Tespitler

Çatı uygulaması yapılan bölümlerde yukarıda sözü edilen koruma örtüsü kaldırılarak konservasyon çalışmalarına başlanmıştır. L1/M1- 25 ve L1/M1/N1-26 plankarelerinde 125 m karelik alanda mozaik döşemin statumen tabakasına kadar yer yer fosseptik çukurları ve su kuyuları ile tahrip olduğu, geri kalan

Resim 4
Modüler olarak uygulanan Mozaikli
Yapı Geçici Koruma Çatısı. Sağda
Bouleuterion, Altta Batı Portiko

Resim 5
Konservasyon Çalışmaları
Öncesinde Mozaik Tabanın
Görüntüsü

bölümde ise orijinal harç tabakalarının korunmasına rağmen büyük ölçüde tessera kaybının olduğu görülmüş, tessellatumun korunduğu bölümlerde ise tesseraların arasında kireç harcının bağlayıcılığını kaybettiği toprak ile yer değiştirdiği ve nemin de etkisiyle bitkilenmenin olduğu izlenmiştir (Resim 2, 5).

Mozaikli Yapı'nın mozaik döşeminin bir dolgu üzerine yapıldığı düşünülmektedir. Dolgunun nitelikleri kazı çalışmalarının bu yönde henüz gerçekleştirilmemesi nedeniyle kesinlik kazanmış değildir. Buna rağmen düşünülen dolgunun zaman içinde yerleşmesi ve Osmanlı dönemi yapılaşmalarının baskısı ile dolguda ve orijinal mozaik döşeminde 1-3 cm arasında değişen çatlakların olduğu görülmüştür. Aynı dolgu zemin nedeniyle yer yer orijinal harç katmanlarının da çöktüğü izlenmiştir. Korunmuş orijinal harç tabakalarının altında da lokal boşluklar olduğu yüzeyden parmakla vurularak oluşturulan sesin dinlenmesi ile tespit edilebilmiştir.

Mozaik oluşturulan tesseralar genelde 1/2x1/2 cm. boyutlarında ve genelde düzenli ölçülere sahiptirler. Tesseralarda toplam 3 farklı renk/ton ve üç tip farklı malzeme grubu belirlenmiştir. Açık krem tesseralar kireç taşı, beyaz tesseralar

mermer ve siyah tesseralar bazalattan üretilmişlerdir. Ender olarak kırmızı renk için pişmiş tuğla malzemeden kesilmiş tesseraların kullanıldığı görülmüştür.

2. Evre mozaik kesitin, alttan itibaren yumuşak toprak üzerine yerleştirilmiş daha çok taş ve aralarda mermer plakalar ile 1. Evre mozaik tabakasından oluşan bir blokaj (statumen), bazı kısımlarda 5-8 cm. kalınlığında kalın harç (rudus) ve 3 cm. kalınlığındaki ince bir harç (nucleus) ile üzerinde 1.05-2 cm.kalınlığındaki tessellatum tabakasından oluştuğu gözlemlenmiştir. Harç katmanları agregaları değişen kum, taş kırığı, kireç, tuğla tozu ve tuğla kırığı karışımıdır.

Resim 6
Yüzey ve Derz Temizliği

Mozaik Tabana Yönelik Temizlik Müdahaleleri

Öncelikle ortaya çıkarılan alanlarda kuru temizlik çalışmaları yapılmış, tesseraların araları ile tessellatum ve orijinal harç tabakalarında oluşan çatlaklarda biriken toprak kalıntıları dişçi aletleriyle temizlenmiştir (Resim 6). Bununla birlikte tessellatum tabakasının kısmen iyi durumda bulunduğu bölümlerde, yüzeyi kaplayan ve tesseraların renklerini görünmez kılan kabuklaşmış kir tabakaları ince ağızlı küçük keskinler kullanılarak inceltilmiş ve ardından bistüri vb dişçi aletleri ile yine mekanik yöntemle alınmış, bu çalışma ve yüzeydeki toz birikintileri az çekimli elektrik süpürgesi ile temizlenmiştir.

Tessera kaybı olan ancak orijinal harç tabakaları korunan bölümlerde toprak ve bitki oluşumları da küçük büyük spatulalar ile bistüri vb dişçi aletleri ile temizlenmiş, orijinal harç yüzeyi ortaya çıkarılmıştır.

Osmanlı yapılaşma izleri olan temeller, su kuyuları ve foseptikler nedeniyle orijinal harç katmanları bozulan bölümler korunmuş olan orijinal harç katmanlarının alt seviyesine kadar toprak tabakalarından temizlenerek orijinal harç katmanlarının kesitlerinin ortaya çıkması için küçük ve büyük spatulalar kullanılmıştır.

Tessellatum ve harç yüzeylerinde son temizlik çalışması su, su içerisinde %3'lük non iyonik deterjan ve yumuşak kıllı fırçalar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Deterjanlı suyla fırçalanarak yıkanan mozaikte, yüzeydeki kir temiz su ve sünger kullanılarak yüzeyden alınmıştır.

Mozaik Tabana Yönelik Sağlıklaştırma Müdahaleleri

İlke olarak mozaik döşemin insitu korunmasını sağlayacak müdahaleler planlanmış, mozaikğin onarılmasında orijinal durumuna getirilmesi değil, mevcut orijinal durumunun (çökmelerden kaynaklı tahribat) korunarak stabilize edilmesi amaçlanmıştır.

Yukarıda ifade edilen tüm temizlik çalışmalarını takiben bu kısımlara bitki oluşumunu önleyici tedbir olarak ticari ismi Agony 48 SL olan yabancı ot ilacı enjekte edilmiştir.

Bu çalışmayı takiben bağlayıcılığı kaybeden orijinal harç yüzeyleri ile nucleus, rudus tabakaları ve korunmuş tessellatum tabakalarını sağlamlaştırmak için, bu alan %50 su + % 50 alkol karışımı ile ıslatılmış ve ardından su içinde %5 oranında seyreltilmiş Primal AC 33 enjeksiyonu uygulanmıştır (Resim 7). Tabakalar arasındaki kalın boşluklar yeniden birleşmelerinin sağlanması için ayrıca harç enjeksiyonu ile dolgulanmıştır.

Çalışmaların devamında korunmuş tessellatum yüzeylerinde tessera derzleri orijinal harç ile uyumlu yeni bir bağlayıcı sıvı harç kullanılarak doldurulmuştur. Bu harç, 1 ölçü ince elenmiş dere kumu + 1 ölçü tuğla tozu + 1 ölçü taş tozu + 1 ölçü kaymak kireç ile hazırlanmış ve su içinde % 20lik Primal AC 33 ile

Resim 7
Mozaik harcı üzerindeki çatlaklara
yapılan Primal AC 33 Uygulaması

sulandırılmıştır. Bu harç, ıslatılmış olan mozaik yüzeyine dökülüp uzun kıllı fırçayla yayılmış, ardından tessellatum tabakası üzerinde iz kalmayacak biçimde nemli süngerlerle silinerek derzlerin dolması sağlanmıştır (Resim 8).

Mozaik döşemin orijinal harcı üzerindeki derin çatlaklar da Primal AC 33 enjeksiyonunu takiben harç ile dolgulanmıştır. Dolguda yukarıda açıklanan bağlayıcı sıvı harcın daha yoğun hali kullanılmıştır.

Detay kaybını engellemek için orijinal harç kesitleri, lacunalar ile tessellatum tabakaları bordür harcı ile eğimli olarak kenarlandırılmışlardır. Bunun için 1.5 ölçü taş tozu + ½ ölçü tuğla tozu + 1 ölçü dere kumu + 1 ölçü kaymak kireç su içinde %10luk Primal AC 33 ile sulandırılarak kullanılmıştır.

Mozaik Tabana Yönelik Restorasyon Müdahaleleri

Temizlik ve sağlıklılaştırma çalışmalarını takiben auto-cad ortamında çizim çalışması yapılarak mozaik döşemin durumu son kez dijital ortama aktarılmıştır. Orijinal harç yüzeyi korunmuş bölümlerde var olan dekoratif süslemenin devamlılığını sağlamak üzere ince harç hazırlanarak dağılmış tessellatum bölümlerinden ve kazı toprağından elde edilmiş tesseralar ve benzer dekoratif örneklerden alınan şablonlar kullanılarak (Resim 9), tamamlamalara gidilmiştir (Resim 10).

Resim 8
Bağlayıcı Sıvı Yüzey Harcın
Uygulama Aşamaları

Resim 9
Orijinal dekorasyondan
şablon çıkarılması.

Resim 10
Tamamlama Öncesi ve Sonrasında
Dekoratif Modülün Durumu.

Resim 11
Mozaikli Yapı Mozaik Döşemin
Konservasyon Çalışmaları Sonrası Bir
Bölümünün Görünüşü.

Tüm bu çalışmalar yapılırken, örneğin ilk tabakanın tahribine işaret eden çöküntü ve yanık izlerinin korunması ve yine örneğin 2. Evre mozaik döşemin üzerindeki çatısının çökmesinden kaynaklanan arkeolojik izlerin korunması için azami çaba gösterilmiştir.

Kaynaklar

- Naumann – Kantar 1950 R. Naumann – S. Kantar, “Die Agora von Smyrna. Bericht über die in den Jahren 1932-1941 auf dem Friedhof Namazgah zu Izmir von der Museumsleitung in Verbindung mit der Türkischen Geschichts-kommission durchgeführten Ausgrabungen”, *IstForsch* 17, 69-114.
- Ersoy – Alatepeli 2011 A. Ersoy – S. Alatepeli, “Smyrna Agorası Mozaikli Yapı Mozaikleri” *JMR* 4, 17-26.